

Mátyus Aliz

Mítosz és valóság

A szerző megjelent könyvei:
Holnapon innen, tegnapon túl.
 Szépirodalmi, Magyarország felfedezése sorozat, Bp., 1980.
Maga-ura parasztok és uradalmi cselédek. (Társszerző: Tausz Katalin). Magvető, Gyorsuló idő sorozat, Bp., 1984.
Pusztafalu. Művelődéskutató Intézet, Bp., 1987.
Faluregény. Magvető, Bp., 1987.
Anya meghalt. Széphalom, Bp., 1992.
Képzület (Válogatott írások). Pápa, 1999.
Kígyószisz. Orpheusz – Pannon Tűkőr Könyvek, 2004.
Kőmadár Zuglóban. Orpheusz, Bp., 2006.

Fel kell tételeznünk, hogy a könyv címe egyfajta reagálás Szabó T. Anna *Elhagy* verseskötetére, vagy legalábbis kapóra jöhetett a felvetés a szerzőnek, hogy a költőnő klasszikus, szépen fájdalmas vagy előre tudásuk miatt félelmet keltő élethelyzetei után a maga XXI. századi helyzetait (*El se hagy tremoló; El se hagy*) tegye a regénnyé kerekedő novellák között súlyponti helyre.

Emberek, karakterek, ki tudja, honnan, miért, mi által felidéződő régiek, vagy csak epizodisták, ahogy a *Kígyósziszben* és a *Kőmadár Zuglóban* című könyvekben is, mint filmben peregnek a szemünk elé, változó terekben, s a szerző sajátosságának tekinthetően az ember létrehozta kultúráján kívül a természetben – mint az élhető élet terében.

Ismét egy család-, dokumentum-, kortörténet – női szerzőtől. Nem áll rá, amit Szerb Antal a nőszerzők szemére vet, hogy legfőbb baja, hogy férfi is megírhatta volna.

A szemlélődés, a színek, formák előhozta emlékfoszlányokból felszejt képek kibomlanak, történésé alakulnak, s máris helyet adnak képnek, újabb történesnek. A szerző, a nőszerző ereje szemléletének köszönhető, arra képes, amire kevesek – nem véletlenül emlegeti fel többször is az épp ebben előd Frida Kahlót, a festőt –, a megjelenített eseményeket (ahogy ezt korábbi könyvei recenziense megjegyezte) végigkíséri az élet képtelenségének szüntelen csodálata.

Mátyus Aliz *El se hagy* című könyvével – *Kígyószisz, Kőmadár Zuglóban* – regénytrilógiává formálta életét.

Ki ér fel előbb a csobánci hegyre?

Álmodott. Mint filmet látta magukat, a hegyre menőket, súlyos terheket cipeltek. Mint kis mozzanatokra figyelmes filmet. Amelyik alkalmas rá, hogy benne ismétlődő mozdulataiból, hétköznapi tevékenységében megmutatkozzék az ember. Váltott a kamera. Oly magasból látszottak a képek, mintha fa tetején ülne. Még köztük volt, aztán már nem. Egy család haladt felfelé a hegyre, menetelük erő kifejtést kívánt. Az apa nyakában ott kalimpált a gyerek, egység volt a tájban. Mint az összeírásra igyekvő Mária, még szíve alatt a gyermekkel,

József és a szamár. Itt ők maguk voltak felmálházva. És a természet hangosan vette őket körül. A madarak énekeltek, zavartalanul hívták egymást. A csivitelésbe egy sárgarigó beleénekel, aztán belerecsegett. A gyerek leugrott az apja nyakából és futni kezdett. Nem lefelé, tartotta az irányt. Futott felfelé a hegyre. A házhoz érve akkora lett, mint egy ólomkatona. S a következő pillanatban a szüleivel volt megint. Már nagyobbacska fiú, még málha nélkül, de jelzésnek a jövőre kicsi hátzissákkal. Lekapta és anyja kezébe adta, s mintha lepkét kergetne, úgy futkorászott. Nem látszott, mit, de nagy vidáman gyűjtögetett. Csakis valami kedvére valót. Felkapott innen is, onnan is valami földön termőt. Hajolt és kiegyenesedett, futott tovább. Nincs az a gyerek, aki kedvet ne kapott volna tőle. Nincs az a felnőtt, aki, ha kartávolságba ér, fel ne kapja, magához ne szorítsa.

Szerette volna álmodni még. Együtt voltak mindnyájan. Elhagyottak és elhagyók, ha lehet ezt egyáltalán szétválasztani, és holtak és élők. Mint a valóságban, talán tíz éve még? Tíz, ha húsz éve ment fel velük először a hegyre. De lehet, hogy harminc. Felért velük, átnézett a Hajagosra, lenézett a völgybe, megpillantotta két helyen is, nagy felületben, a Balaton víztükrét, s miután a vár romjai közül is lenéztek, e pillanattól adódtak a helyszínek, amiket az asszony benépesített a rajzain. A hegytetőn, a vár legmagasabb kőszirtjén, szakadékkal maga alatt ott egyensúlyoz az apa, röpülni vágyva. Chagallian a hold közelében, szerelmesen összeborulva urával az anya. És apa, anya és gyerek, hármásban, itt és ott. A völgyben. Hegyek háttére előtt. Szoros egységben, gyereket védőn.

Ugrani készül a férfi, kezét lendíti utána a nő. Keresztre feszült a férfi, kendőbbe, bánatba-fájdalomba bugyolálódott a nő. Anya és gyerek, és gyerek és anya. És újra az apa is. Pirosan izzik a szerelem.

A hegyre fel sokáig nem látszik a ház, nem úgy, mint hirtelen, égbe törő hegyeken. Úgy kell dolgozni a feljutásért, hogy csak a róla való tudás viszi a lábat. Ott lesz. S akkor, egyszer csak megjelenik. Esővízfogóival. Vastartályokkal. Kőgyűrűkkel. Tároló ciszternákkal. Mert víz nélkül az élet nem megy. De ki is akart volna öntözővíz nélkül parlagon hagyni földet egy olyan hegyen, ahol a krumpli, a konyhán felhasználta, a lehámozott, kidobott héjából kicsírázott, kihajtott, s bokrosra megnőtt levelei alatt gazdag termést hozott. Krumplihéjből krumpli. Az anya, a háziasszony kezén készülő ebédekhez. Hogy a házból kipárolgó levek, zöldecsék, húсок illatára a ház elöl beszaladjon a gyerek.

Ki ér fel előbb Csobánc hegyére, miközben verseny nincs, csak baktató gyaloglás. A málha súlyos. Fel kell vinni mindent. Amíg kicsi, a gyereket is. A ház csaknem a hegytetőn. Nyári rezidencia. Vidéki otthon. A sok kőfal teszi, birtokhatárként, útszéleken, szőlőültetvények, gyümölcsösök teraszainál, hogy hatásában középkori. Benne az élet gyertyával, a várkút vizével, valóban az. És a háztól elég csak kicsit elmaradni, mint egy elhagyott világot, rögtön birtokba veszik az állatok. A fácánok a tűzifához vezető útra rakják fészüket, tucat tojással, nyulak futkosnak kacifántosan út iránt vagy hegyről le, őzek tétováznak a laposban. A házbelsőt pedig elfoglalják az egerek. A padlást a pelék, nyestek is, aztán, ahogy az ember veszi át a birodalmát, legelőbb is az egerek gyérülnek meg. A ház rejtett zugaiból ki lehet dobálni a döglött egereket. De mindez csak

az utána. A hegyre menet után, a visszafoglalás után. Mikor már lakja, jogos vagy nem jogos, de persze hogy jogos birodalmát, az ember.

Hegyre menetben felfelé, esők után, fű között, bokrok alján már késő tavasztól terítve a gomba, és ősszel pici piros pöttyökkel tarkítva a zöldet, mennyi mennyei szamóca. Az asszonymnak, a ház gazdasszonyának, ha ő is tudott volna rajzolni, úgy rajzolta volna, szerelmes szamócaszája volt. És nevető szeme. És nevetve terítette az asztalt, szenvedélyesen főzte az ételt, szerelmesen vetette az ágyat. Csak az egyedüllet nem volt rászabott. Megélte azt is, nem volt jó látni. Lötyögött rajta, mint gyereken a kölcsönkapott nadrág.

Az asszonyt ismerte közülük előbb, az időben ő még csak kóstolgatta az életet. Túl volt a házasságán, mire barátok lettek a család minden tagjával, s ha velük volt a hegyen, s együtt mászták meg a várat, az ő kőkapitányról szóló meséire aludt el a gyerek. Metszette a szőlőt, hámozte a krumplit, felfelé a hegyre cipelte a málhát.

Velük volt, s nem volt velük.

Így teltek el az évtizedek. Elmentek a hegyi öregek, a beszédes ráncú asszonyok, a történeteikről híres poharazgató férfiak, és épültek az új házak. A hegyre, fel. Az új építések a legmagasabb beépíthető pontokra törekedtek. Még hegyen is ilyen az építeni tudó ember. Magát és képességeit, kétséget kizáróan megmutatni akaró.

Kirándulások. Órákra nyúló házelhagyások. Hosszú, néma, nevetős, beszédes bandukolások, táj-, növény-, állatfürkésző járások. Még feljebb. Egyre feljebb. A csobánci várba. Magasabbról lelátni. És még magasabbra nézni. Sárkányt keresni. Égen röpdőső sárkányt. Várpincében bújós sárkányt. Igazi sárkányt és a szamócaszájú keze nyomán a csobánci naplóba rajzolt, teremtett, a szerelmespárt tűzzel borító sárkányt.

Pár egy fejjel, testtel. Egyfejű-testű pár. Hold felé repülő férfi, szakadékba zuhanó, újra ölelő. Grafitrajzok, kockás spirálfüzet oldalain. Apa, anya, gyerek. Körülölelik őket a szőlőtőkék, védők, őrzők a szőlőkarók. Még egy, még egy, még egy. Sor, sorok, hegyoldal.

Egy kapaszkodás a fába. Fába kapaszkodás.

És kapaszkodás nélkül.

És nincs tovább.

Képzelet, emlékezet, álmok, fényképek.

Másznak felfelé a hegyre. Mászunk felfelé a hegyre.

Az anya itt hagyta lényé melegét. És a példát.

Amíg hordta hátán a föld, csak annyit cipelt, amennyit épp elbírt.

„En plain forme”

„En plain forme”. És a Batthyány téren verőfény, január hetedikén. És ő, en plain forme. Egy zseni állapította meg róla, akinek magyar létére franciául mondott mondatokkal telik a családi élete. En plain forme találta őt, s nem magyarul, a legjobb formájában. Megvolt ennek a maga varázsa, hogy franciául tette. Annak meg, hogy telefonon is képes volt rá, hogy észrevegye, még inkább. És persze, nem tévedett. Mert egy vele egy húron pendülő vette le róla az érzékelhető

nyomokat. Egy évben, egy hónapban, három nap különbséggel születtek. Egy olyan hónapban és évben, amelyikben, be kellett lássa, ez számít. Azonnal és mindent megéreztek egymáson. És pillanat alatt egymásra hangolódtak. Fiatalon, akár ha idegen országban is, pedig mennyire nem így szokás ez a honfitársakkal, inkább kerülték egymást. Fiatalon még annak nem volt vonzereje, ha átlát az emberen egy másik ember. Ezért is volt köztük abszolút értelemben kizárható egy férfi-nő kapcsolat. Az, az ő elképzelési tartományuk szerint nincs varázs nélkül. Úgy? Semmi értelme nincs. Az ő kapcsolatuk pedig, a másik majd minden titkának ránézésből tudását kínálta. Nagy és együtt érző közelség. A titok hiányával. Ezt a közelséget az apjával is megtapasztalta már. Szintén három nap volt köztük a különbség. Csak az egyik ebben, a másik abban az irányban három nap. Kortársával és apjával egy srófra jártak. Előbbivel, amikortól már nem volt zavaró egy átlátó másik, az értés élvezetének, alkalmanként extázisának örvendve. Apjával az egymást belelovalni tudás hátrányával és előnyével. Apja felől jövően, mert az ő hatása olyan területekre is kiterjedt, amelyeken ő még nem volt eligazodóképes, nem volt kész, életének hurkait, kitérőit is kínálva. (Talán épp egy ilyen életében létrejött zárványnak köszönhette kialakulását, végső, épp olyannak felnötté válását. Hisz életben maradni akarásból tizenkilenc évesen rengeteg nagy tudást szerzett az emberről. A másik nemről. Ezt a nehezen megszerezhető, végtelenül nagy szeretetet és rezignált figyelmet igénylő tudást. Ami csak az önérdeket jókor félretolni tudó embernek adatik meg. Ennek köszönhette élete fontos kapcsolatait, ennek vette hasznát kapcsolataiban, amelyeket, hiába nem tudott, csak jól akart csinálni, és óh, micsoda igyekezettel, a fiával.) Apja tőle csak inspirációt kapott, a rá büszkének lenni lehetőségét, az ő fiatalágából származó, adódó új területek megismerésének örömét, s az ezt gerjesztő energiát, akarást, intenzitást. Apja világa úgy nyílt tovább az ő leghabzsolóbb felhalmozása, ismeretet, képzeteket magába szívása idején, ahogy erre csak a gyerekére érzékeny szülőnek lehet, s úgy fiatalodott meg tőle ötvenévesen, ahogy az neki járt is, az után a hét év veszteség után, ami tizenkilenctől huszonhat éves koráig érte, amikor sorsa kivonta az életéből, s belerakta a huszadik század által jellegzetesen kínált formákba, a háborútól a hadifogságig. (Hogy mit jelenthet egy fiúnak, férfinak ebben az életszakaszában épp ez, akkor érte fel érzéssel és ésszel, amikor a fia tizenkilenc éves lett. S hogy az ő életében mindig minden beteljen, épp ekkor a kezébe került apja imádságoskönyve, benne, a sorok közé írva, fogságnaplójával.

Nincs, amit föl ne áldoznék érte, hogy a fiamat megvédjem, gondolta újra meg újra, miközben tudta, amit tudott. Elég volt Michelangelo bármelyik Pietàjára gondolnia. De csak elvontan, későn jött nagylelkűsége bornírtságára is. Ki ne tudná, hogy anyán, attól a pillanattól kezdve, hogy megszülte gyermekét, semmi nem múlik. Erre a világra. Ahogy barátai közül sokan nem tették. Épp ezért. Helyette gyereket fogadtak örökbe. Nevelni, lehetőséget biztosítani, s ne kitenni egy újabb lényt egy egyre kevésbé érvényességét bizonyítani tudó világnak. Micsoda önmegtartóztatás. Lemondás az élet legerősebb megtartó erejéről, az utódról, s az értelmes folyamatos tevékenységről, a róluk való gondoskodásról. Amitől persze, minden apokaliptikus dimenziókba kerülhet. Amitől Nemes Nagy Ágnes ugyanazok között a léptékek között otthonos, mint körülötte a férfiköltők.)

En plain forme volt. A telefon idején, s ugyanígy, sőt biztos tudásával, amikor odaért a Batthyány térre. Kidugta a fejét a föld alól, körbenézett, és ott új életre kelt az ezerszer látott. Tolmácsolta magát, mintha közvetítene, egy, még csak a hang vételére képes bolygóra.

Kit érdekelne, pláne meg kit viselne meg ilyenkor (en plain forme), Kölcsey előreszegve lehajtott feje? A szobor. Vagy akár a sorok. „Messze jövődóvel / komolyan vess öszve / jelenkort. // Hass, alkoss, gyarapíts, / s a haza fényre derül.” A költő jobb kezében és ölében tartott könyvén színes virág. A minap látta, az öregasszonyka tette oda a csarnok elől, utolsó, el nem adott csokrát. A nap odasüt Kölcsey homlokára, a két lába között a nadrágjára, mindkét térdére. Kölcsey Ferenc fénylik. És hullámszik a tér. Tetőmagasan a szellőzőablakok lágy ívétől. Lent és fent a házak kint-bentjétől. Árnyéktól és fénytől.

A nap meleg, az éj nehéééz. Alszom hát ééén is, testvérek – kiáltja társainak a hitehagyott hajléktalan. De micsoda artikulálatlan hangon. Rásüt a nap, anyánk gyerekkori mondása szerint Isten szent napocskája, a Batthyány tér padján. Boldog. Most etették meg. Még alvásra készen is oda viszi tekintetét a fény, Kölcsey szobrára.

Biztosan. Majd a haza is fényre derül.

